דיוקן האמן כאיש לא-צעיר או: מעשה בשני דובים

עם סיום עונת תערוכות הבוגרים בבתי הספר לאמנות, חוזרת טלי תמיר דווקא לעבודתם של שני אמנים ותיקים - דב אור-נר ודב הלר - ותוהה כיצד הרדיקליות שהצליחה לחבר אוונגרד עם ערכים חברתיים, לחצות קווים ולהמיס גבולות קונספטואליים וגיאוגרפיים, לא מצאה את מקומה במוזיאונים המרכזיים.

מאמר מאת טלי תמיר ספטמבר 11, 2017

בעונת קיץ זו, שבה עולם האמנות מפנה את מבטו לתערוכות הבוגרים הטריים ויוצא לצוד את הכוכבים הבאים, כדאי להפנות את תשומת הלב אל שני אמנים ותיקים (מאד) – האחד בן תשעים והשני בן שמונים – שתעוזתם ומקוריותם עשויות להוות השראה לאמנים צעירים רבים. את עבודתם של דב אור-נר ודבל'ה הלר לא תראו בתצוגות הקבע של האמנות הישראלית במוזיאון תל אביב וגם לא במוזיאון ישראל, ואפילו לא במשכן בעין חרוד. אף מוזיאון מרכזי בישראל לא לקח על עצמו עדיין את המשימה לערוך רטרוספקטיבה רצינית לשני האמנים האלה (יחד או כל אחד לחוד), שההיסטוריה הפרטית והאמנותית שלהם חובקת אירועים מכוננים באמנות הפוליטית-קונספטואלית של שנות השבעים, נוגעת בצמתים חשובים בתרבות הישראלית, משנה כיוון, מפתיעה ומרתקת. זקנתם מפארת את נעוריהם – אור-נר והלר רדיקליים היום לא פחות מאשר בעבר.

intro_pic_rea2_17_jump.jpg

דב[1]

אור-נר, פרויקט מחזור
מוזיאון ישראל, 1975

[2] דב הלר, לס, 1978.jpg

[3]דב הלר, לס, 1978

דב אור-נר התחיל לפעול באמנות הישראלית בשלהי שנות הששים. יליד פריז, ניצול שואה שעלה לארץ אחרי שנות המלחמה והצטרף לקיבוץ חצור. הוא ניזון מהשראת האוונגרד האירופאי, ממורו הכריזמטי רודי להמן, שחיבר אותו למיתוסים מצריים עתיקים, ומסדנאות השתלמות קצרות שהעביר יואב בראל לאמני קיבוץ בנושא האמנות הקונספטואלית. דפוס העבודה הראשוני שלו היה הפעולה: בשנת 1976 הוא הטמין קופסאות מרק עגבניות, חתומות על ידי אנדי וורהול, באלסקה ובים המלח וחפר בורות בעומק עשרים מטרים כדי להטמין שם מסמכים שאסף במוזיאון ישראל, מתוך מחשבה לייצר "ארכאולוגיה עכשווית". בפעולת*מצר-מסר* המפורסמת בשנת 1972 ערבב יחד חפצים אישיים של יהודים וערבים ובנה קונספט ארכאולוגי שאינו מתבסס על מבנים מונומנטליים אלא על חיי יום-יום. אור-נר היה הראשון שעסק בנושא המחזור באמנות הישראלית (*פעולת מחזור*, 1975, מוזיאון ישראל), הראשון שהפעיל "אמנות דואר" (*פרויקט תפוז* ,(1973 ,

הראשון שעסק באנרגיה סולרית (*פסלים סולריים*) והראשון – והיחיד עד כה – שהביא פרה לגלריה בתל אביב, הציב אותה מול מסך טלוויזיה, ותוך כדי חליבה ושינה במקום מחה נגד האדישות וההתנוונות של ערכי הסוציאליזם והשוויון בתנועה הקיבוצית (*פרהוויזיה* , 1980). כבר בשנות ה-70 העמיד אור-נר במרכז עבודתו את מושג השלום ויזם עשרות פעולות שעסקו במילה ובחלום, בתקופה שעוד לא ידענו שהמילה 'שלום' היא מילה של שמאלנים בוגדים. בעבודה*כלוב השלום* (1979), הוא כלא עצמו בכלוב ברזל בצומת הרחובות דיזנגוף/גורדון וטען שממשלת ישראל "כולאת" את השלום ולא נותנת לו להשתחרר... עבודה שהפכה יותר ויותר רלבנטית עם השנים וממתינה לאמן ממשיך צעיר ובעל אומץ לב. בעשור האחרון, מאז שמלאו לו שמונים, חזר אור-נר לטפל בנושא השואה. בדרכו הרדיקלית והבלתי מתפשרת הוא עיצב את דמותו מחדש וכמו גרב הפוכה המציא את "בד רנרוא" – היפוך האותיות של שמו. הדמות החדשה מגלה תווים מפתיעים: שפם שחור, פסוקת בשער – אור-נר הפך את עצמו ואת היטלר לגיבורים של דרמה פורנוגרפית-סוריאליסטית, שבה הוא אינו מהסס לכלול את האפשרות המצמררת שבה הקורבן ייהפך לתליין, או לפחות יתגלה כדומה לו באופן מבהיל.

[4] דב אור-נר_jpg.rea3_A_andy_bury

Campbell's
SOUPE AUX
TOMATES
CONDENSED
CONDENSÉE
TOMATO
SOUP
10 oz fl
284 ml

אור-נר, מחווה לאנדי וורהול: הטמנת קופסת מרק עגבניות קמפבל, אלסקה, 1976

דב אור-נר, פסלים סולריים.jpg **[6]**

[7]דב אור-נר, פסלים סולריים, 1969

לפני כמה שנים גילה גיל יפמן – אמן צעיר, יליד הארץ, שהשואה מעסיקה אותו כמטפורה של רוע מקאברי - את קסמו של אור-נר ולא היסס להתייצב לצדו ולהכתיר אותו כמנטור אמנותי, למרות חמישים השנים המפרידות ביניהם. התערוכה המשותפת של אור-נר ויפמן בגלריה דנה בקיבוץ יד מרדכי, באוצרותה של רווית הררי, התקיימה בינואר 2016. זו הייתה אחת התערוכות המפתיעות והמקוריות של השנה, אך היא לא זכתה כמעט לסיקור עיתונאי ולא היה לה הד במרחב השיח של האמנות הישראלית. אור-נר ויפמן התייחסו להיסטוריה של המבנה בו שוכנת הגלריה, ששימש בעבר כמתפרה של הקיבוץ, ויצרו פרויקט בשם*השמלה השלישית*- שעניינו היה עירוב כל הנושאים המעניינים את שניהם: שואה, היטלר, דו-יניות, התחפשות, הומור שחור, מקומיות, גלותיות, תאטרון דמויות. אור-נר ויפמן יצרו מחזה מדהים, מצחיק ומצמרר בו בזמן, שהמביט בו נאלץ לשפשף את עיניו: זוג 'חייזרי' ומרהיב מטייל בשבילי הקיבוץ, בין האנדרטה של מרדכי אנילביץ' לבין מבנה הבטון של מוזיאון השואה והגבורה, בין מסלעות הנוי לבין המדשאות הירוקות. אור-נר מחופש ל"בד רנרוא", שערותיו מסורקות בפסוקת צדית כתסרוקתו המפורסמת של היטלר, והשפם הקטן לא משאיר מקום לטעות. לצדו – יפמן, כאישה שחורה יפהפייה, בהשראה במידת מה מדמותה של ג'וזפין בייקר, שעל ראשה כובע בצורת שן-זהב. שניהם לבושים בשמלות/גלימות ארוכות וצבעוניות, שרק מבט מקרוב מזהה את תוכנן האמתי: הגלימה של אור-נר מודפסת בדגמים מתוך ציוריו האובססיביים מהעשור האחרון, שבמרכזם דמותו של בד-רנרוא-היטלר בתנוחות שונות, ושמלתו של יפמן תפורה מבד שמודפס עליו דימוי דחוס של גופות בקברי אחים מתקופת השואה (בדומה לעבודת האריג שהציג בשנת 2015 בתערוכה*מעבר זמני*, מוזיאון הרצליה). כך הם טיילו שם: מעכסים, מעודנים, יפמן הצעיר תומך בנדיבות באור-נר המבוגר ומושיט לו יד בעלייה במדרגות, אנושיים מאד ביחסי הקרבה ביניהם ונושאים עליהם את חותם הרשע והאכזריות. אור-נר

ויפמן – המבוגר שחווה את השואה על בשרו והצעיר שקיבל אותה על עצמו כמשא אישי – עוסקים בשואה לא באופן צדקני ומאשים, כי אם תוך כדי הפללה עצמית ואופציה תמידית של היפוך-תפקידים האורבת ורוחשת בלב-ליבה של עבודתם. עיקרון ההיפוך, האבסורד והשיבוש מזין אצלם את כל מה שהוא גם אנטי-בורגני, לא מהוגן ורחוק מן הסדר הטוב. רוח דאדאיסטית אמתית נשבה מן הטיול הזוגי של יפמן-אור-נר בשבילי הקיבוץ ומסדרת הצילומים התאטרליים של שתי הדמויות שהוצגה בגלריה. מצד אחד השתוללות פרועה של כל מה שחל עליו צו איסור דיבור או ביטוי, ומצד שני – אלגנטיות מושלמת, אדיבות ועדינות מופלגת. יופי נשי/גברי שהפורנוגרפיה המינית והמוסרית רוחשת בתוכו כמו תולעים בבשר.

[8] VIDEO STILL 7.jpg

[9]דב אור-נר וגיל יפמן, "השמלה השלישית", פריים מתוך וידאו, 2016
דנה - גלריה לאמנות, קיבוץ יד מרדכי

אוצרת: רווית הררי

[10] VIDEO STILL 5.jpg

[11] דב אור-נר וגיל יפמן, "השמלה השלישית", פריים מתוך וידאו, 2016
דנה - גלריה לאמנות, קיבוץ יד מרדכי

אוצרת: רווית הררי

אך בעוד שיפמן הנפלא זכה להערכה המגיעה לו בזכייתו (המפתיעה בנועזותה, חייבים להודות) בפרס רפפורט לאמן צעיר לשנת 2017, והוא עתיד להציג תערוכת יחיד במוזיאון תל אביב בשנה הקרובה, דב אור-נר, שחגג השנה את יום הולדתו התשעים, ממשיך לצייר מידי יום בסטודיו שלו את מעלליו המפותלים והצבעוניים של "בד רנרוא" הכפיל, ועדיין ממתין לאוצר המוזיאלי שיהיה אמיץ מספיק כדי להתמודד עם מה שיש לו להגיד היום ועם פעולותיו הרדיקליות מהעבר. בעוד שבאנגליה מעלים היום על נס את עבודתם של ג'ון ליית'ם (Latham) וגוסטב מצגר (Metzger) – שני אמנים קונספטואליים בני דורו של אור-נר - בארץ עבודתו נותרת ללא מבט מבין ומעריך בסטודיו הישן שלו בקיבוץ חצור.

[12] dov-installation-sml.jpg

[13]דב אור-נר על רקע חזית הגלריה המכוסה בשמלות שנתפרו במתפרת הקיבוץ
"השמלה השלישית", דנה - גלריה לאמנות, קיבוץ יד מרדכי, 2016

דב (דבל'ה) הלר, חבר קיבוץ נירים, הצעיר מבין ה'דובים', חוגג השנה שמונים. עבודתו הוצגה עד לאחרונה (8.7.17) במוזיאון הנגב לאמנות, בתערוכה שאצרה דליה מנור. זו לא הייתה רטרוספקטיבה (למרות שהובנה כך, בטעות), כי היא חסרה את מגוון עבודותיו של הלר משנות השבעים והשמונים שסוכמו בספרו (המצוין) של גדעון עפרת*דב הלר: 50 פרויקטים* . הלר, שהעביר בשנת 1975 טונה של תפוחי אדמה למוזיאון ישראל ומכר אותם, במחיר עלות, בשקיות של המוזיאון (במסגרת*סדנה פתוחה* שאצרו יונה פישר וסרג' שפיצר), הוא במקור חקלאי מרכסיסט, בן של קומוניסט אדוק, שידע לנסח בעבודתו ערכים אידאולוגיים באופן עיקש, עקרוני ומאתגר. עד היום הוא נוהג לחגוג בסדנת התחריט שהקים בנירים את יום האחד במאי ולחלק בורשט ודג מלוח ביום הניצחון של הצבא האדום על היטלר (התשעה במאי). "בגלגול הבא שלי אני רוצה להיות אמן מגויס", הוא אומר, ויודע עד כמה המשפט הזה יכול להישמע אנכרוניסטי. בשנת 1995, בתערוכת הפתיחה של גלריית הקיבוץ, הצגתי את דב הלר בעבודה מפתיעה, משנה כיוון, המתייחסת לסיפור חייו ולסיפורם של הוריו, סיפור הכרוך באירועי השואה, נטישה, עלייה לארץ, זרות והסתגלות. שאול סתר, מבקר האמנות של[הארץ](#) [14] , ראה בסיפור הזה נרטיב ממלכתי, של "שואה ותקומה", בעוד שהאמת של הלר נמצאת במקום אחר לגמרי – השואה הפרטית שלו הייתה העובדה שהוא ננטש על ידי הוריו, שלא ברצונם, בשל המלחמה העולמית שפרצה, ועלה ארצה עשר שנים אחריהם, כשהוא נאלץ לשנן לעצמו ש"האיש והאישה" האלה הם הוריו ושני הילדים שלידם הם אחיו. האידאולוגיה הקומוניסטית של אביו, מנהיג פועלים מסור, הפכה לדבק המחבר בין האב לבנו והלר 'התגייס' לקיבוץ מתוך נאמנות שרק ביוגרפיה של שייכות/זרות כמו שלו יכולה להסביר. מה שנתפש בעיני סתר כ'ממלכתיות' אני פירשתי כ"סטייה מתו התקן" – במקום לעסוק באידאולוגיה הקולקטיבית הקיבוצית הלר פנה לאישי, לפרטי ולביוגרפי. במקום שייכות אוטומטית לקבוצה הוא מדבר על זרות וניכור; במקום בריאות ופוריות הוא מדבר על חולי ושיגעון. ב*אמא אהבה קולנוע* (2006), הוא עוסק בדיכאון הכרוני של אמו, שרק כוכבות הקולנוע ההוליוודי השכיחו ממנה את עצבונה. בנה, החקלאי מהקיבוץ, הלבוש תמיד בבגדי עבודה כחולים, הצטרף אליה בהערצתה האילמת לזוהר הכוכבות. התפנית של דב הלר אל הסיפור האישי ממשיכה, בעיני, את*דיוקן אבי* של אריה ארוך משנת 1955 – סירוב להשכחה, סירוב ל'שלילת הגלות', סירוב לישראליות הטופחת על

שכמה בשביעות רצון עצמית. כשהציג בתחילת שנות השבעים תערוכה של תחריטים ברפת של נירים, יחד עם פנחס כהן-גן, חברו ללימודים בבצלאל, השניים ביקשו לא רק לקעקע את קירות המוזיאון והגלריה, אלא גם להנכיח שאלות של ניכור והזרה, שאלות שהיו דחופות וחשובות גם בתמטיקה של כהן-גן וגם בזו של הלר.

דב הלר, תפוחי אדמה, סדנה פתוחה, מוזיאון ישראל, 1975. אוצר יונה פישר 1 .jpg
[15]

[16]דב הלר, תפוחי אדמה, סדנה פתוחה, 1975
מוזיאון ישראל, אוצרים: יונה פישר וסרג' שפיצר

[17] דב הלר, איש עם דגל אדום.jpg

[18]דב הלר, איש עם דגל אדום, 2005

[19] האניה אסטיר, צבע על צלחת קרמיקה , 2015.jpg

[20]דב הלר, האניה אסטיר, צבע על צלחת קרמיקה , 2015

[21] דב הלר, תערוכת פתיחה,אובייקטים של המהפכה, גלריה הקיבוץ, 1995.jpg

[22]דב הלר, מראה הצבה, אובייקטים של המהפכה, 1995
גלריה הקיבוץ

התערוכה שמנור אצרה במוזיאון הנגב כללה בעיקר את עבודות ההדפס שעשה הלר בסדנת ההדפס הירושלמית של אריק קילמניק, המעניק לו תמיכה רבת-שנים, וחלקים (אולי קטנים מדי) מתוך סדרות של ציורים שמתייחסים לנוף הנגב, לקרבה לעזה, לואדי סלקה, ולמחווה שלו כלפי הוריו. הסדרה*בוגנוויליה* (1993-1997), הממלאת גיליונות שלמים בסגול-ורוד, מתכתבת עם הגרניום של רפי לביא, כנוכחות קריטית בנוף ובתודעה. המיצב הקטן שהציב הלר בחדר הפרויקטים של המוזיאון חשוב במיוחד ומהדהד את הפרויקטים הקודמים שלו (למשל,*מפת משקעים*, בשיתוף עם יעקב חפץ, משנת 1978, ששוחזר בשנת 2015 ב*תערוכה החקלאית*, במוזיאון פתח תקווה, באוצרותי). המיצב מכיל בתמציתיות מדויקת את האינוונטר הצורני של הלר, שצריך ללמוד אותו: סל-בנאים מגומי שחור, באר (מים, מדבר), שקתות, זרמים של מים, מתקנים לאיסוף גשם, יונה יצוקה בבטון או בפורצלן, פסל של לנין עם כתובת ברוסית. שפה של מדבר וציפייה לגשם, של הברות מרכסיסטיות ואיזכורים אישיים (פסל היונה). הלר איננו אמן ממלכתי, כי הממלכה שכחה מזמן את התכנים שעליהם הוא מדבר – הד רחוק למהפכה שכבתה, שגבתה מחירים אישיים בלתי נתפשים. אצל הלר הדיכאון והמהפכה צועדים יחד בתהלוכה. ובתוך סלי הבנאים מונחת תאנה: שילוב של בכחנליה חושנית וכלי עבודה – לא בדיוק החיבור הנכון.

[23] דב הלר, הצבה במוזיאון הנגב, 2017.jpg

[24]דב הלר, "מסעות", פרט מהצבה, 2017
מוזיאון הנגב לאמנות, אוצרת: דליה מנור

[25] דב הלר, פרט מהצבה, מוזיאון הנגב, 2017.jpg

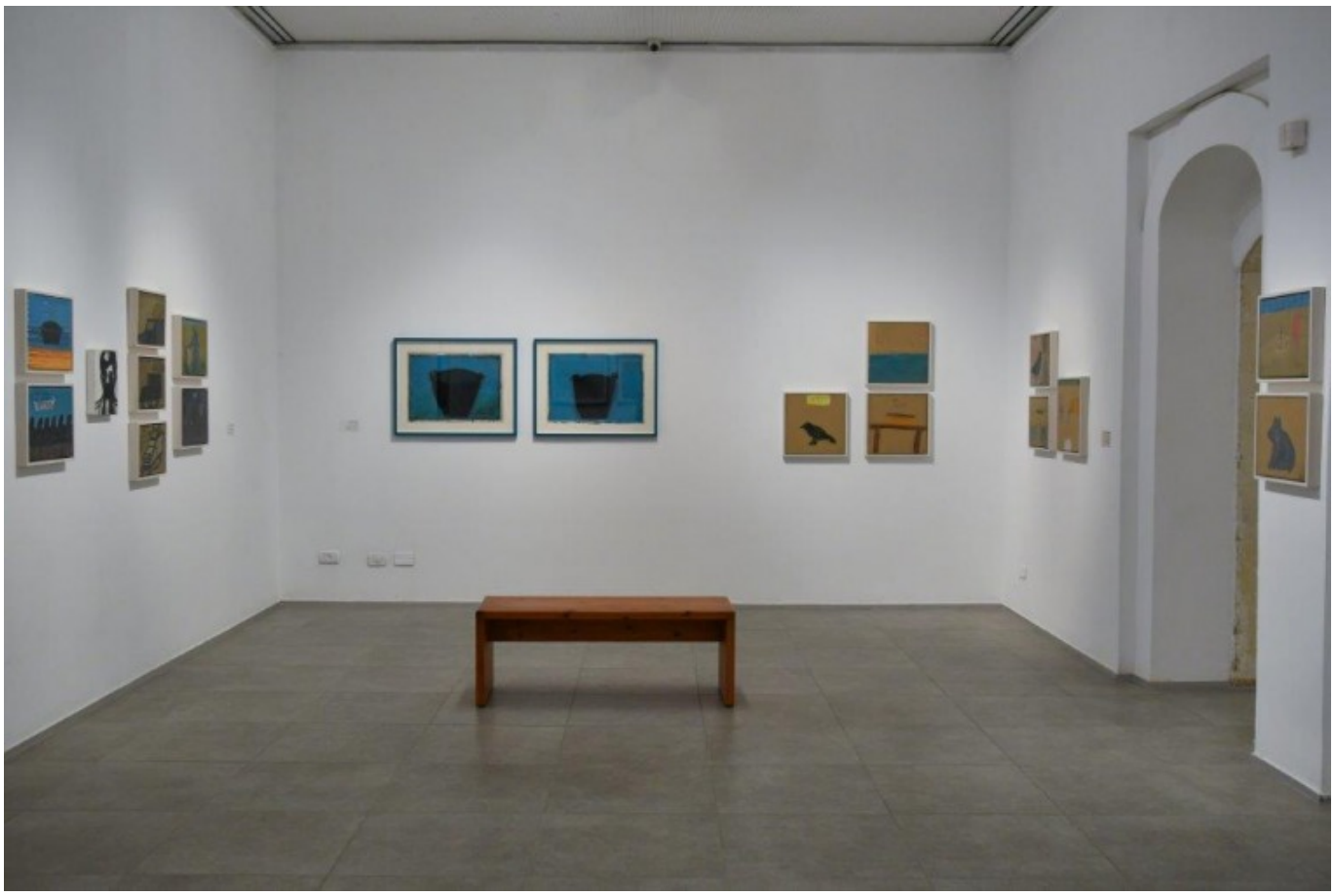

[26]דב הלר, "מסעות", פרט מהצבה, 2017
מוזיאון הנגב לאמנות, אוצרת: דליה מנור

סתר צדק באומרו שחללי התצוגה הקטנים של מוזיאון הנגב אינם יכולים להכיל את מלוא עבודתו של הלר. מוזיאון בקנה מידה כזה, עם כל חשיבותה של התערוכה שהוצגה, לא יכול להכיל רטרוספקטיבה של ארבעים שנות עבודה. דיוקן האמן כאיש לא-צעיר, בעולם האמנות של ישראל, הוא לא דיוקן אופטימי. במקום להאיר את עבודתם רבת העומק והניסיון של הלר ואור-נר ולהפוך אותה למובילת דרך, המרדף אחר כוכבים צעירים וחדשים נמשך ללא הרף ולא נבנית תשתית בעלת רצף משמעותי. הרדיקליות של שני האמנים המבוגרים הללו, שידעו לחבר אוונגרד עם ערכים חברתיים וידעו לחצות קווים ולהמיס גבולות קונספטואליים וגאוגרפיים, התפוגגה ודהתה מבלי לקבל את המשקל הראוי לה בזרם המרכזי. הגיע הזמן לחזור אל חדרי העבודה הצנועים שלהם ולחשוף את הדיון הנוקב שהם מנהלים עם המטענים האידאולוגיים הקשיחים שהם עדיין נושאים אתם, גם אם מתוך פיכחון גדול.

Source URL: http://tohumagazine.server288.com/he/article/%D7%93%D7%99%D7%95%D7%A7%D7%9F-%D7%94%D7%90%D7%9E%D7%9F-%D7%9B%D7%90%D7%99%D7%A9-%D7%9C%D7%90-%D7%A6%D7%A2%D7%99%D7%A8-%D7%90%D7%95-%D7%9E%D7%A2%D7%A9%D7%94-%D7%91%D7%A9%D7%A0%D7%99-%D7%93%D7%95%D7%91%D7%99%D7%9D

Links
[1] https://tohumagazine.com/sites/default/files/intro_pic_rea2_17_jump.jpg
[2] http://tohumagazine.server288.com/he/file/%D7%93%D7%91-%D7%94%D7%9C%D7%A8-%D7%

9C%D7%A1-1978jpg
[3] https://tohumagazine.com/sites/default/files/%D7%93%D7%91%20%D7%94%D7%9C%D7%A8%2C%20%D7%9C%D7%A1%2C%201978.jpg
[4] http://tohumagazine.server288.com/he/file/%D7%93%D7%91-%D7%90%D7%95%D7%A8-%D7%A0%D7%A8buryandyarea3jpg
[5] https://tohumagazine.com/sites/default/files/%D7%93%D7%91%20%D7%90%D7%95%D7%A8-%D7%A0%D7%A8_bury_andy_A_rea3.jpg
[6] http://tohumagazine.server288.com/he/file/%D7%93%D7%91-%D7%90%D7%95%D7%A8-%D7%A0%D7%A8-%D7%A4%D7%A1%D7%9C%D7%99%D7%9D-%D7%A1%D7%95%D7%9C%D7%A8%D7%99%D7%99%D7%9Djpg
[7] https://tohumagazine.com/sites/default/files/%D7%93%D7%91%20%D7%90%D7%95%D7%A8-%D7%A0%D7%A8%2C%20%D7%A4%D7%A1%D7%9C%D7%99%D7%9D%20%D7%A1%D7%95%D7%9C%D7%A8%D7%99%D7%99%D7%9D.jpg
[8] http://tohumagazine.server288.com/he/file/video-still-7jpg
[9] https://tohumagazine.com/sites/default/files/VIDEO%20STILL%207.jpg
[10] http://tohumagazine.server288.com/he/file/video-still-5jpg
[11] https://tohumagazine.com/sites/default/files/VIDEO%20STILL%205.jpg
[12] http://tohumagazine.server288.com/he/file/dov-installation-smljpg
[13] https://tohumagazine.com/sites/default/files/dov-installation-sml.jpg
[14] https://www.haaretz.co.il/gallery/art/.premium-1.4068982
[15] http://tohumagazine.server288.com/he/file/%D7%93%D7%91-%D7%94%D7%9C%D7%A8-%D7%AA%D7%A4%D7%95%D7%97%D7%99-%D7%90%D7%93%D7%9E%D7%94-%D7%A1%D7%93%D7%A0%D7%94-%D7%A4%D7%AA%D7%95%D7%97%D7%94-%D7%9E%D7%95%D7%96%D7%99%D7%90%D7%95%D7%9F-%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C-1975-%D7%90%D7%95%D7%A6%D7%A8-%D7%99%D7%95%D7%A0%D7%94-%D7%A4%D7%99%D7%A9%D7%A8-1-jpg
[16] https://tohumagazine.com/sites/default/files/%D7%93%D7%91%20%D7%94%D7%9C%D7%A8%2C%20%D7%AA%D7%A4%D7%95%D7%97%D7%99%20%D7%90%D7%93%D7%9E%D7%94%2C%20%D7%A1%D7%93%D7%A0%D7%94%20%D7%A4%D7%AA%D7%95%D7%97%D7%94%2C%20%D7%9E%D7%95%D7%96%D7%99%D7%90%D7%95%D7%9F%20%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C%2C%201975.%20%D7%90%D7%95%D7%A6%D7%A8%20%D7%99%D7%95%D7%A0%D7%94%20%D7%A4%D7%99%D7%A9%D7%A8%201%20.jpg
[17] http://tohumagazine.server288.com/he/file/%D7%93%D7%91-%D7%94%D7%9C%D7%A8-%D7%90%D7%99%D7%A9-%D7%A2%D7%9D-%D7%93%D7%92%D7%9C-%D7%90%D7%93%D7%95%D7%9Djpg
[18] https://tohumagazine.com/sites/default/files/%D7%93%D7%91%20%D7%94%D7%9C%D7%A8%2C%20%D7%90%D7%99%D7%A9%20%D7%A2%D7%9D%20%D7%93%D7%92%D7%9C%20%D7%90%D7%93%D7%95%D7%9D.jpg
[19] http://tohumagazine.server288.com/he/file/%D7%94%D7%90%D7%A0%D7%99%D7%94-%D7%90%D7%A1%D7%98%D7%99%D7%A8-%D7%A6%D7%91%D7%A2-%D7%A2%D7%9C-%D7%A6%D7%9C%D7%97%D7%AA-%D7%A7%D7%A8%D7%9E%D7%99%D7%A7%D7%94-2015jpg
[20] https://tohumagazine.com/sites/default/files/%D7%94%D7%90%D7%A0%D7%99%D7%94%20%D7%90%D7%A1%D7%98%D7%99%D7%A8%2C%20%D7%A6%D7%91%D7%A2%20%D7%A2%D7%9C%20%D7%A6%D7%9C%D7%97%D7%AA%20%D7%A7%D7%A8%D7%9E%D7%99%D7%A7%D7%94%20%2C%202015.jpg
[21] http://tohumagazine.server288.com/he/file/%D7%93%D7%91-%D7%94%D7%9C%D7%A8-%D7%AA%D7%A2%D7%A8%D7%95%D7%9B%D7%AA-%D7%A4%D7%AA%D7%99%D7%97%D7%94%D7%90%D7%95%D7%91%D7%99%D7%99%D7%A7%D7%98%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%9E%D7%94%D7%A4%D7%9B%D7%94-%D7%92%D7%9C%D7%A8%D7%99%D7%94-%D7%94%D7%A7%D7%99%D7%91%D7%95%D7%A5-1995jpg
[22] https://tohumagazine.com/sites/default/files/%D7%93%D7%91%20%D7%94%D7%9C%D7%A8%2C%20%D7%AA%D7%A2%D7%A8%D7%95%D7%9B%D7%AA%20%D7%A4%D7%AA%D7%99%D7%97%D7%94%2C%D7%90%D7%95%D7%91%D7%99%D7%99%D7%A7%D7%98%D7%99%D7%9D%20%D7%A9%D7%9C%20%D7%94%D7%9E%D7%94%D7%A4%D7%9B%D7%94%2C%20%D7%92%D7%9C%D7%A8%D7%99%D7%94%20%D7%94%D7%A7%D7%99%D7%91%D7%95%D7%A5%2C%201995.jpg
[23] http://tohumagazine.server288.com/he/file/%D7%93%D7%91-%D7%94%D7%9C%D7%A8-%D7%94%D7%A6%D7%91%D7%94-%D7%91%D7%9E%D7%95%D7%96%D7%99%D7%90%D7%95%D7%9F-%D7%94%D7%A0%D7%92%D7%91-2017jpg-1
[24] https://tohumagazine.com/sites/default/files/%D7%93%D7%91%20%D7%94%D7%9C%D7%A8%

2C%20%D7%94%D7%A6%D7%91%D7%94%20%D7%91%D7%9E%D7%95%D7%96%D7%99%D7%90%D7%95%D7%9F%20%D7%94%D7%A0%D7%92%D7%91%2C%202017_1.jpg
[25] http://tohumagazine.server288.com/he/file/%D7%93%D7%91-%D7%94%D7%9C%D7%A8-%D7%A4%D7%A8%D7%98-%D7%9E%D7%94%D7%A6%D7%91%D7%94-%D7%9E%D7%95%D7%96%D7%99%D7%90%D7%95%D7%9F-%D7%94%D7%A0%D7%92%D7%91-2017jpg
[26] https://tohumagazine.com/sites/default/files/%D7%93%D7%91%20%D7%94%D7%9C%D7%A8%2C%20%D7%A4%D7%A8%D7%98%20%D7%9E%D7%94%D7%A6%D7%91%D7%94%2C%20%D7%9E%D7%95%D7%96%D7%99%D7%90%D7%95%D7%9F%20%D7%94%D7%A0%D7%92%D7%91%2C%202017.jpg